وحید عظیم‌نیا
دبیر گروه اقتصاد

طی سال‌های اخیر، با توجه به تأکیدات مقام معظم رهبری، شرکت‌های دانش‌بنیان به عنوان بازوهای ورود فناوری به صنایع در کشورمان مورد توجه قرار گرفته‌اند که قانونی در راستای حمایت از آنها تحت عنوان جهش تولید دانش‌بنیان در مجلس به تصویب رسیده است، اما این قانون چندان مورد توجه قرار نگرفته است. در صفحه پیش‌رو به مسئله آیین‌نامه جدید نظام مجوزدهی، ارزیابی و حمایت از شرکت‌های دانش‌بنیان و تحول رخ داده در این زمینه به نسبت تغییرات مهم قانون جهش تولید دانش‌بنیان و همراستا با تحولات این قانون با صاحب‌نظران اقتصادی و حوزه علم و فناوری به گفت‌وگو پرداخته‌ایم.

نقش‌پذیری اقتصاد دانش‌بنیان در توسعه صنعتی

یکی از بخش‌های کلیدی اقتصاد کشور در زمینه ایجاد تحول صنعتی، اکوسیستم اقتصاد دانش‌بنیان است؛ اکوسیستم اقتصاد دانش‌بنیان در بخش تحول صنعتی، علاوه بر تأمین مالی و سازوکار مناسب جهت ورود به صنعت، نیازمند تغییر نظام ارزیابی و همچنین حمایت از شرکت‌های متنوع و متعدد دانش‌بنیان نیز است؛ از همین رو در جهت اصلاح روند موجود و حرکت به سمت نظام ارزیابی مبتنی بر نظارت پسینی با تکیه بر تهیه مسیر رشد شرکت‌های دانش‌بنیان و بازآفرینی نظام حمایتی در جهت رشد حداکثری این شرکت‌ها، نظام ارزیابی شرکت‌های دانش‌بنیان در تیرماه از سوی معاونت علمی، فناوری و اقتصاد دانش‌بنیان ریاست جمهوری اصلاح و آیین‌نامه جدیدی برای ارزیابی و حمایت از شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان تهیه شده است. همچنین اقتصاد مبتنی بر دانش به یک محرک حیاتی برای رشد اقتصادی و رقابت در این عصر دیجیتال تبدیل شده است. مشخصه آن نیز تولید، مدیریت و توزیع دانش، نوآوری و خلاقیت است. شرکت‌های دانش‌بنیان نقش مهمی در پیشبرد رشد و توسعه اقتصادی دارند. این شرکت‌ها معمولاً با ماهیت نوآورانه و مبتنی بر فناوری و توانایی آنها در ایجاد محصولات و خدمات با ارزش افزوده بالا مشخص می‌شوند. موفقیت شرکت‌های دانش‌بنیان تا حد زیادی به توانایی آنها در نوآوری و توسعه فناوری‌های جدید بستگی دارد که به نوبه خود نیازمند زیرساخت تحقیق و توسعه (R&D) قوی و اکوسیستم حمایتی است. با این حال، در بسیاری از کشورها، سیستم ارزیابی شرکت‌های دانش‌بنیان به خوبی توسعه نیافته است و به اندازه کافی از رشد و توسعه این شرکت‌ها حمایت نمی‌کند. در این زمینه، تسهیل ورود به اقتصاد دانش‌بنیان و ساده‌سازی فرآیند ثبت شرکت دانش‌بنیان برای تقویت رشد، ایجاد اشتغال و ارتقای نوآوری حیاتی است. تسهیل ورود به اقتصاد دانش‌بنیان به معنای رفع موانع ورود و ایجاد حمایت‌ها و زیرساخت‌های لازم برای مشارکت مؤثر افراد و بنگاه‌ها در اقتصاد دانش‌بنیان است.

این امر می‌تواند از طریق اصلاحاتی حاصل شود که از کارآفرینی و نوآوری حمایت می‌کند، آموزش و توسعه مهارت‌ها را ارتقا می‌دهد و دسترسی به منابع مالی و فناوری را تسهیل می‌کند. برای مثال، دولت‌ها می‌توانند چارچوب‌های قانونی و نظارتی مطلوبی ایجاد کنند، زیرساخت‌های دیجیتالی ایجاد کنند و مشوق‌های مالیاتی برای فعالیت‌های دانش‌محور، مانند تحقیق و توسعه و ثبت اختراع فراهم کنند. سیستم ارزیابی جدید مبتنی بر تمرکز بر مسیر رشد شرکت‌ها حرکت خواهد کرد و برای شرکت‌های دانش‌بنیان که در مدل قبلی اغلب مبتنی بر ارزیابی‌های مقطعی، ناکارآمد و بدون برنامه‌ریزی صحیح در جهت همراستایی نظام حمایت‌ها مبتنی با مسیر رشد، یک ابزار جدید حمایتی متنوع مبتنی بر تحقق حداکثری مسیر رشد این شرکت‌ها تهیه کرده است. به منظور توسعه اکوسیستم حمایتی بیشتر از شرکت‌های دانش بنیان لازم بود نظام ارزیابی این شرکت‌ها متحول شود. این تحول بر توسعه یک رویکرد جامع برای ارزیابی شرکت‌های دانش‌بنیان متمرکز شود، به جای اینکه بر یک شاخص پیچیدگی سطح فناوری متمرکز باشد؛ طیفی از عوامل و شاخص‌ها از جمله تحقیق و توسعه، نوآوری، مالکیت معنوی و پتانسیل رشد بلندمدت را در نظر می‌گیرد. یک رویکرد بالقوه برای تغییر سیستم ارزیابی، تغییر تمرکز از ارزیابی‌های متناوب و مقطعی به سمت ارزیابی مشارکتی و حمایت مداوم در جهت تحقق مسیر رشد شرکت است. این می‌تواند شامل فراهم کردن شرکت‌های دانش‌بنیان با دسترسی به طیف وسیعی از حمایتی نظیر معافیت‌های گوناگون و اعطای اعتبارات متنوع و همچنین خدمات پشتیبانی از جمله مشاوره، آموزش و فرصت‌های شبکه‌سازی باشد. با ارائه پشتیبانی مداوم می‌توان شرکت‌ها را به سرمایه گذاری در تحقیق و توسعه و نوآوری تشویق کرد، بدون اینکه نگران معیارهای مالی کوتاه مدت باشند. رویکرد دیگر مورد اتخاذ در آیین‌نامه جدید نظام ارزیابی شرکت‌های دانش بنیان، تمرکز بر مسیر رشد شرکت‌های دانش‌بنیان است. این رویکرد می‌تواند شامل ایجاد مجموعه‌ای از معیارها باشد که بر پتانسیل رشد بلندمدت متمرکز هستند، مانند تعداد پتنت‌های ثبت‌شده، تعداد محصولات جدید توسعه‌یافته و تعداد مشارکت‌های ایجاد شده است.

با تمرکز بر پتانسیل رشد بلندمدت، می‌توان شرکت‌ها را به سرمایه‌گذاری در تحقیق و توسعه و نوآوری تشویق کرد و برای چشم‌انداز بلندمدت و تعهدشان پاداش گرفت. همچنین توسعه یک اکوسیستم حمایتی برای شرکت‌های دانش بنیان که شامل طیفی از ذی‌نفعان مانند دانشگاه‌ها، مؤسسات تحقیقاتی، سرمایه گذاران و سازمان‌های دولتی باشد، مهم است. این ذینفعان با همکاری یکدیگر می‌توانند یک محیط حمایتی برای شرکت‌های دانش‌بنیان ایجاد کنند که شامل دسترسی به معافیت‌های جدید بیمه‌ای، مالیاتی، گمرکی و همچنین تسهیل در تأمین مالی و ایجاد تنوع در منابع مالی است. در نتیجه با توجه به اینکه شرکت‌های دانش‌بنیان نقشی حیاتی در پیشبرد رشد و توسعه اقتصادی دارند، باید سیستم ارزیابی قدیمی و سنتی اصلاح شود، زیرا به اندازه کافی از رشد و توسعه این شرکت‌ها حمایت نمی‌کنند.

اقبالی کارشناس اقتصادی:

در نظام ارزیابی جدید شرکت‌ها به سه دسته نوپا، نوآور و فناور تقسیم می‌شوند. شرکت‌ها و مؤسسات نوپا نسبت به نوآور و فناور به لحاظ میزان فروش متفاوت هستند. شرکت‌هایی که کمتر از ۵ میلیارد تومان در سال فروش داشته باشند، نوپا محسوب می‌شوند. شرکت‌های نوآور بالای ۵ میلیارد تومان در سال درآمد دارند، اما کالاها و خدمات دانش‌بنیان کمتر از ۵۰ درصد از میزان فروش این شرکت را تشکیل می‌دهند. شرکت‌های دسته سوم، فناور هستند، اینها شرکت‌هایی هستند که هاب اصلی اکوسیستم اقتصاد دانش‌بنیان کشور محسوب می‌شوند

سالم کارشناس حوزه علم و فناوری:

نظام ارزیابی جدید ورود بیشتر شرکت‌های دانش‌بنیان به اکوسیستم اقتصاد دانش‌بنیان را تسهیل می‌کند. این نظام به گونه‌ای طراحی شده است که جامع‌تر و کارآمدتر باشد، با یک فرآیند ارزیابی ساده که انتظار می‌رود زمان لازم برای ورود شرکت‌ها به اکوسیستم را کاهش دهد. علاوه بر این نظام جدید ارزیابی با تمرکز بر نظارت پسینی و رویکرد حمایتی مبتنی بر مسیر رشد هر یک از این شرکت‌ها به سمت توسعه در کنار حمایت رفته است که رویکرد تحولی دیگر بازطراحی نظام حمایت‌هاست

در آیین‌نامه جدید، تمام شرکت‌های دانش‌بنیان در سه دسته‌بندی قرار می‌گیرند. نوپا شرکت‌های کوچکی هستند که هنوز به لحاظ کسب و کار به بلوغ لازم نرسیده‌اند. نوآور شرکت‌هایی هستند که فروش سالانه آنها بالاتر از ۵ میلیارد تومان است، ولی سهم فروش آنها از محصولات دانش‌بنیان کمتر از ۵۰ درصد است. دسته آخر شرکت‌های فناور هستند که تمرکز اصلی آنها بر اقتصاد دانش‌بنیان است و در این حوزه فعالیت می‌کنند

«جوان» ساز و کار حمایت از شرکت‌های دانش‌بنیان را واکاوی می‌کند

بازطراحی نظام حمایتی از شرکت‌های دانش‌بنیان

تحول در نظام ارزیابی و سازوکارهای حمایتی از شرکت‌های دانش‌بنیان، مهم‌ترین رویکرد اصلاحی در آیین‌نامه جدید ارزیابی شرکت‌های دانش‌بنیان است

شرکت‌های دانش‌بنیان در مورد نحوه دسته‌بندی و ارزیابی آنها و نظام حمایتی‌شان گله‌مند هستند و کارشناسان نیز بر عدم کارآیی نظام قبلی ارزیابی شرکت‌های دانش‌بنیان که مبتنی بر یک شاخص محدود یعنی پیچیدگی فناوری بود، معتقدند. از سوی دیگر تا الان شرکت‌های دانش‌بنیان به سه دسته نوع اول، دوم و سوم دسته‌بندی می‌شدند که گاهی شاهد بروز برخی تبعیض‌ها در مورد آنها بودیم. واقعیاتی که در بالا گفته معاونت علمی، فناوری و ریاست جمهوری را به سمت تدوین آیین‌نامه جدید ارزیابی شرکت‌های دانش بنیان، دسته بندی مجدد این شرکت‌ها و تعریف نظام حمایتی جدیدی سوق داده است. این آیین‌نامه تلاش دارد نواقص موجود را پوشش دهد.

شواهد نشان می‌دهد، حمایت‌هایی که تا الان از صنایع وجود داشته، نتوانسته است ما را به هدف نهایی مبنی بر توسعه زنجیره ارزش محصولات و افزایش ارزآوری برای کشور برساند، به طوری که در حال حاضر تبدیل به یکی از بزرگ‌ترین واردکنندگان محصولات نهایی و صادرکنندگان مواد خام و نیمه خام در جهان شده‌ایم. به باور برخی کارشناسان، صنایع ما در شرایط بدی رشد یافته‌اند، به طوری که برای رقابت در بازارهای جهانی آماده نشده‌اند و تاب‌آوری پایینی دارند، زیرا به حمایت‌های غیرمشروط و غیرزمان‌دار وابسته هستند. به طور مثال، اگر به پتروشیمی‌های کشور خوراک با قیمت پایین ندهیم، تولید برای‌شان صرفه اقتصادی ندارد.

در شرایط فعلی به اعطای رانت خوراک به پتروشیمی‌ها به صورت غیرمشروط و غیرزماندار می‌پردازیم و در نهایت آنها محصولات خام و نیمه خام را صادر می‌کنند و به نحوی درگیر موضوع صادرات انرژی مجازی شده‌ایم. صنایع دیگر نیز به همین ترتیب به حمایت‌های مادام‌العمر و بی‌جا وابسته شده‌اند و کشور را از مزیت‌های توسعه زنجیره ارزش محصولات بی‌نصیب کرده‌اند. این موارد لزوم در پیش گرفتن سیاست‌های هدفمند، دقیق و برنامه‌ریزی شده را در راستای اعمال حمایت‌های مشروط و مدت دار از صنایع و شرکت‌ها مطرح می‌کند.

دسته بندی جدید شرکت‌های دانش‌بنیان

در آیین‌نامه جدید، تمام شرکت‌های دانش‌بنیان در سه دسته‌بندی قرار می‌گیرند. نوپا، شرکت‌های کوچکی هستند که هنوز به لحاظ کسب و کار به بلوغ لازم نرسیده‌اند. نوآور شرکت‌هایی هستند که فروش سالانه آنها بالاتر از ۵ میلیارد تومان است، ولی سهم فروش آنها از محصولات دانش‌بنیان کمتر از ۵۰ درصد است. دسته آخر شرکت‌های فناور هستند که تمرکز اصلی آنها بر اقتصاد دانش‌بنیان است و در این حوزه فعالیت می‌کنند. سهم محصولات دانش‌بنیان از کل فروش این شرکت‌ها ۵۰ به علاوه یک درصد است. این شرکت‌ها نیز فروش بالای ۵ میلیارد تومان را در سال دارند.

۸۰ درصد شرکت‌های دانش‌بنیان کشور که تقریباً ۶هزار و ۷۵۰ مورد هستند، در دسته نوپا قرار می‌گیرند. هزار شرکت در دسته نوآور و ۶۵۰ شرکت هم فناور محسوب می‌شوند. نکته مهم این است که شرکت‌های دانش‌بنیان باید روند رشد خود را مرحله به مرحله طی کنند و نمی‌توانند از شرکت نوپا به فناور تبدیل شوند که این امر باعث می‌شود شرکت‌ها مراحل رشد را پله پله طی کنند و در مسیر رشد واقعی و توسعه زنجیره ارزش محصولات قرار بگیرند.

تحول در نظام حمایتی شرکت‌های دانش‌بنیان

در آیین‌نامه جدید، حمایت از شرکت‌های دانش‌بنیان مبتنی بر میزان رشدشان است و شرکت‌هایی که در مراحل مختلف قرار دارند از حمایت‌های متفاوتی بهره‌مند هستند. به این ترتیب، نوعی انگیزه برای شرکت‌ها به وجود می‌آید که خود را از یک مرحله به مرحله بالاتر برسانند و از مزیت‌های این امر بهره‌مند شوند.

نکته مهم دیگری که در آیین‌نامه جدید پیش‌بینی شده است، این است که هر شرکت در مدت زمان مشخصی می‌تواند در یک مرحله باقی بماند و بعد از سپری شدن یک مدت مشخص به مرحله بعدی صعود کند. مثلاً شرکت‌ها تا ابد نمی‌توانند در مرحله نوپا باقی بمانند و از حمایت‌های این سطح بهره‌مند شوند. آنها سه سال فرصت دارند خود را به مرحله نوآور برسانند. در غیر این صورت حمایت‌ها قطع می‌شود. به این ترتیب، به نظر می‌رسد نوعی حمایت مشروط و زمانمند از شرکت‌ها به عمل می‌آید.

از آنجا که حمایت از شرکت‌های دانش‌بنیان منوط به قدم برداشتن در مسیر رشد شده است، نوعی انگیزه برای این شرکت‌ها در راستای تحقیق و توسعه به وجود می‌آید. به نظر می‌رسد، تمامی آنچه در بالا گفته شد در این راستا صورت گرفته است که استفاده حداکثری از ظرفیت‌های قانون جهش تولید دانش‌بنیان صورت بگیرد و حمایت‌های لازم از دانش بنیان‌ها به صورت مشروط و زمان‌دار به عمل آید.

تحولات مهم اکوسیستم اقتصاد دانش‌بنیان

امیرحسین اقبالی کارشناس اقتصادی با اشاره به این موضوع که تا پیش از این با یک سری چالش‌ها در زمینه ارزیابی و حمایت از دانش‌بنیان‌ها مواجه بودیم به «جوان» می‌گوید: «نظام ارزیابی براساس قانون قبلی که مصوب سال ۸۹ بود، نوشته شده است که بحث اصلی آن شکل‌گیری شرکت‌های دانش‌بنیان بود. در آیین‌نامه جدیدی که اخیراً معاونت علمی، فناوری و اقتصاد دانش‌بنیان ریاست جمهوری منتشر کرد، دو موضوع تغییر نظام ارزیابی و حمایت مطرح شده است.»

وی می‌افزاید: «اکوسیستم دانش بنیانی کشور براساس قانون جهش تولید دانش‌بنیان طی سال‌های اخیر تغییرات شگرفی داشته است و لازم بود متناسب با این تغییرات آیین‌نامه جدیدی درخصوص نظام ارزیابی و حمایت از دانش بنیان‌ها تدوین کنیم. قانون مورد بحث مسئول اصلی بومی‌سازی فناوری و تجهیزات گلوگاهی صنعت و تحقیق و توسعه در صنایع است. به پشتوانه این قانون نظام تأمین مالی و بومی‌سازی اقلام راهبری صنایع مطرح شده است.»

این کارشناس اقتصادی خاطرنشان می‌کند: «منطبق با نظام تأمین مالی و بومی‌سازی باید نظام ارزیابی و حمایت جدیدی تدوین می‌شد. نظام ارزیابی و حمایت از توسعه شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان که به تازگی مطرح شده است، قصد دارد نقش‌آفرینی دانش‌بنیان‌ها را در صنایع کشور تسهیل کند.»

وی ادامه می‌دهد: «قبلاً شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان در سه دسته نوع یک، ۲ و ۳ قرار می‌گرفتند. این نوع تقسیم‌بندی به نوعی ابتدایی بود. مثلاً دانش‌بنیان‌هایی که در دسته سوم قرار می‌گرفتند، مانند بچه‌هایی بودند که طرد شده‌اند. بنابراین، نوعی سازوکار تبعیض‌آمیز را شاهد بودیم. الان دسته‌بندی‌ها براساس سه معیار اساسی صورت می‌گیرد.»

به گفته این کارشناس اقتصادی، در وهله اول، شاخص‌های جدیدی که تعریف شده است در تقسیم‌بندی شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان مؤثر هستند. دوم میزان فروش و سوم مسیر رشد در این دسته‌بندی اثرگذار هستند. بنابراین به جای تک شاخص پیچیدگی فناوری در نظام ارزیابی و حمایت از دانش‌بنیان که به تازگی ابلاغ شده شاخص‌های متنوعی در نظر گرفته شده است.

اقبالی تأکید می‌کند: «قبلاً براساس یک شاخص، یعنی پیچیدگی فناوری به صورت مقطعی به بررسی دانش‌بنیان‌ها می‌پرداختیم. مثلاً سه سال پیش یک شرکت بررسی می‌شد و امسال هم بررسی می‌شود و چون همچنان ویژگی پیچیدگی فناوری را داشت، مجدداً در دسته دانش‌بنیان‌ها جای می‌گرفت، بدون اینکه ذره‌ای تغییر کرده باشد. در آیین‌نامه جدید مسیر رشد تعریف شده است و بر این اساس به بررسی شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان می‌پردازیم.»

وی ادامه می‌دهد: «در نظام ارزیابی جدید شرکت‌ها به سه دسته نوپا، نوآور و فناور تقسیم می‌شوند. شرکت‌ها و مؤسسات نوپا نسبت به نوآور و فناور به لحاظ میزان فروش متفاوت هستند. شرکت‌هایی که کمتر از ۵میلیارد تومان در سال فروش دارند، نوپا محسوب می‌شوند. شرکت‌های نوآور بالای ۵ میلیارد تومان در سال درآمد دارند، اما کالاها و خدمات دانش‌بنیان کمتر از ۵۰ درصد از میزان فروش این شرکت را تشکیل می‌دهند. شرکت‌های دسته سوم فناور هستند، این شرکت‌ها هاب اصلی اکوسیستم اقتصاد دانش‌بنیان کشور محسوب می‌شوند.»

این کارشناس اقتصادی می‌گوید: «برای ما بسیار مهم است که این شرکت‌ها بتوانند بازوی اصلی صنایع به لحاظ ورود تحقیق و توسعه به آنها باشند. این شرکت‌ها علاوه بر اینکه بالای ۵ میلیارد تومان در سال فروش دارند، سهم کالاها و خدمات دانش‌بنیان در فروش سالانه آنها بیش‌تر از ۵۰ درصد است. شرکت‌های فناور به تولیدات بار اول و تولید محصولات گلوگاهی صنایع می‌پردازند یا توانسته‌اند کیفیت یک نمونه مشابه داخلی را ارتقا دهند.»

وی تأکید می‌کند: «شرکت‌های فناورهاب اصلی کاری معاونت علمی، فناوری و اقتصاد دانش‌بنیان ریاست جمهوری به شمار می‌روند. شرکت‌های نوپا که حدود ۸۰ درصد از دانش بنیان‌ها را تشکیل می‌دهند، از زیر نظر معاونت و نظام ارزیابی‌ای که مبتنی بر حضور این معاونت بود، بیرون آمده‌اند و بازیگران زیست بوم فناوری در کشور مانند پارک‌های علمی و فناوری و ستادهای توسعه فناوری معاونت بر کار آنها نظارت دارند.»

حمایت بر مبنای رشد و پیشرفت حداکثری شرکت‌های دانش‌بنیان

محمدصادق سالم کارشناس حوزه علم و فناوری در رابطه با تحول نظام ارزیابی شرکت‌های دانش‌بنیان به «جوان» می‌گوید: «سیستم ارزیابی قبلی شرکت‌های دانش‌بنیان پیچیده و به اندازه کافی جامع نبود که بتواند ماهیت واقعی توانایی‌های دانش‌بنیان و فناورانه یک شرکت را ارزیابی کند. معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری برای تسهیل ورود شرکت‌ها به اکوسیستم اقتصاد دانش‌بنیان به سمت اصلاح نظام ارزیابی حرکت کرده است؛ نظام ارزیابی جدید طیف وسیع‌تری از عوامل و شاخص‌ها را در نظر می‌گیرد و با قانون جهش تولید مبتنی بر دانش همسو می‌شود. انتظار می‌رود نظام ارزیابی جدید، ورود بیشتر شرکت‌های دانش‌بنیان به اکوسیستم را تسهیل کند و باعث رشد و توسعه اکوسیستم اقتصاد دانش‌بنیان در ایران شود.»

وی می‌افزاید: «نظام ارزیابی جدید ورود بیشتر شرکت‌های دانش‌بنیان به اکوسیستم اقتصاد دانش‌بنیان را تسهیل می‌کند. این نظام به گونه‌ای طراحی شده است که جامع‌تر و کارآمدتر باشد و با یک فرآیند ارزیابی ساده که انتظار می‌رود زمان لازم را برای ورود شرکت‌ها به اکوسیستم کاهش دهد. علاوه بر این، نظام جدید ارزیابی با تمرکز بر نظارت پسینی و رویکرد حمایتی مبتنی بر مسیر رشد هر یک از این شرکت‌ها به سمت توسعه در کنار حمایت رفته است که رویکرد تحولی دیگر بازطراحی نظام حمایت‌هاست.»

به گفته این کارشناس حوزه علم و فناوری، شرکت‌های فناور زیر نظر معاونت علمی و فناوری خواهند بود. هدف این است که معاونت بر این شرکت‌ها تمرکز داشته باشد و به تبدیل شدن آنها به بازوی فناوری و تحقیق و توسعه در صنایع کمک کند.

وی ادامه می‌دهد: «ارزیابی‌ها قبلاً براساس تک شاخص پیچیدگی فناوری به صورت مقطعی صورت می‌گرفت. بدون اینکه شرکت‌ها هیچ تغییری کرده باشند، براساس همین شاخص در هر مقطع در دسته دانش‌بنیان‌ها جای می‌گرفتند. این شرکت‌ها همواره تحت حمایت قرار می‌گرفتند، اما الان حمایت‌ها مشروط و مدت‌دار شده است. به این معنا که شرکت‌های نوپا حداکثر طی یک مدت زمان پنج ساله باید به سطح نوآور برسند.»

سالم خاطرنشان می‌کند: «مسیر رشدی برای هر شرکت با هماهنگی معاونت مشخص و اعلام می‌شود. اگرچه این مسیر رشد معاونت علمی و فناوری را تعیین نمی‌کند، اما باید مسیری منطقی از سوی شرکت‌ها ارائه شود تا مورد تأیید قرار بگیرد و براساس همین مسیر رشد، حمایت‌های دولت از شرکت‌ها مشروط به توسعه زنجیره ارزش می‌شود. شرکت‌ها و مؤسسات باید این مسیر رشد را طی کنند تا از حمایت‌های دانش‌بنیان‌ها بهره‌مند شوند.»

وی خاطرنشان می‌کند: «هدف نهایی این است که شرکت‌ها تبدیل به هاب اصلی تحقیق و توسعه و فناوری در صنایع شوند، به طوری که نه تنها صنایع خودمان را رشد دهند، بلکه به صادرات این فناوری هم بپردازیم. ما نمونه‌های موفقی در زمینه پالایشگاهی داشتیم که به صدور خدمات فنی و مهندسی به دیگر کشورها پرداختیم. قصد داریم علاوه بر صنایع نفت و گاز در دیگر صنایع نیز اینطور دستاوردها را داشته باشیم.»

این کارشناس علم و فناوری در پایان تأکید می‌کند: «واقعیت این است که ما یک کشور خام فروش هستیم و قصد داریم به توسعه زنجیره ارزش بپردازیم. این کار را شرکت‌های صنعتی نمی‌توانند انجام دهند. باید شرکت‌های توانمند دانش‌بنیان که به حوزه فناوری ورود کرده‌اند، به عنوان بازوی اصلی صنایع در این زمینه فعال شوند.»

جمع‌بندی

به‌نظر می‌رسد شاهد نوعی پارادایم شیفت در حوزه نگاه به شرکت‌های دانش‌بنیان هستیم و به این نوع شرکت‌های در آینده اقتصاد کشور توجه ویژه‌ای شده است. چه آنکه اقتصاد فناوری پایه متأثر از فعالیت شرکت‌های دانش‌بنیان است و از آنجا که مایه این شرکت‌ها علم و نه الزاماً پول است، در توجه قادر خواهند بود آورده‌های اقتصادی زیادی داشته باشند و از طرف دیگر به اشتغالزایی مستقیم و غیرمستقیم کمک کنند. مع‌الأسف پیشتر نگاه به این شرکت‌ها در حد شعار بود، اما بعد از همه‌گیری کرونا که این شرکت‌ها فرصتی برای بروز و نشان دادن ظرفیت‌های بالقوه یافتند، ثابت کردند در صورت حمایت خواهند توانست گام‌های بزرگی بردارند. با رهیافت جدید دولت می‌توان چشم‌انداز روشنی برای شرکت‌های دانش‌بنیان متصور بود، اما به شرطی که این مسیر استمرار داشته باشد و دچار روزمرگی نشود. شرکت‌های بزرگ نیز می‌توانند بخشی از ظرفیت خود را در اختیار این شرکت‌ها قرار دهند و از نتایج آن بهره ببرند؛ هرچند برخی شرکت‌های بزرگ به این مسیر روی آورده‌اند و واحدهای اختصاصی دانش‌بنیان دارند.

گفت‌وگو

رئیس اتاق بازرگانی مشترک ایران و گرجستان در گفت‌وگو با «جوان»:

تعیین مسیر رشد مهم‌ترین رویکرد تحولی در آیین‌نامه جدید ارزیابی شرکت‌های دانش‌بنیان است

عضو اتاق بازرگانی و رئیس اتاق بازرگانی مشترک ایران و گرجستان معتقد است براساس آیین‌نامه جدید ارزیابی شرکت‌های دانش‌بنیان به شرکت‌ها و مؤسسات زمان داده می‌شود تا خود را به سطحی از رشد برسانند و در مسیر رشد برنامه‌ریزی شده پیش بروند. اگر در مدت زمان لازم به هر علتی از جمله نداشتن فناوری روز، بهره‌مند نبودن از نیروهای متخصص و... نتوانستند خود را با شرایط وفق دهند از گردونه رقابت حذف می‌شوند. این روند خوب و رقابت‌پذیری نسبت به سکون قبلی است. همچنین تعیین مسیر رشد برای شرکت‌های دانش‌بنیان مهم‌ترین رویکرد تحولی در آیین‌نامه جدید ارزیابی و حمایت از شرکت‌های دانش‌بنیان می‌باشد.

فاطمه مقیمی عضو اتاق بازرگانی و رئیس اتاق بازرگانی مشترک ایران و گرجستان در گفت‌وگو با «جوان» با اشاره به این موضوع که لازم است فضای دانش‌بنیانی را در کشور تسهیل کنیم، تصریح کرد: «در ابتدا باید برای ورود شرکت‌ها و مؤسسات به حوزه دانش‌بنیانی یک ممیزی اولیه شکل بگیرد. اینکه در آیین‌نامه ارزیابی و حمایت از شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان در ورود به فضای دانش‌بنیانی کشور تسهیل قائل شده‌ایم، اقدام خوبی است.»

وی در ادامه گفت: «براساس آیین‌نامه جدید ارزیابی دانش‌بنیان‌ها اعطای مجوز برای شرکت‌های نوپا به پارک‌های علم و فناوری سپرده شده است. از آنجا که حیطه کاری آنها رشد و تبلور مجموعه‌های تازه بنیاد و نوآور است، به صورت حساس‌تر و علمی‌تر به قضیه ورود می‌کنند. از سوی دیگر در همان بررسی‌های اولیه شرکت‌ها ریزش خواهند داشت و به مراحل بالاتر نمی‌رسند که بعد از صرف هزینه زیاد به آنها بگوییم نمی‌توانند از حمایت‌های دانش‌بنیانی بهره‌مند شوند و ادامه فعالیت داشته باشند.»

مقیمی خاطرنشان کرد: «در شرایط جدید که صدور مجوز برای دانش‌بنیان‌های نوپا مبادی محور شده و به پارک‌های علمی و فناوری و ستادهای توسعه‌ای سپرده شده است، از حجم مسئولیت‌های معاونت کاسته شده و به این ترتیب امکان تمرکز بیشتر این نهاد بر دانش‌بنیان‌های بزرگ کشور که بالای ۵ میلیارد تومان در سال درآمد دارند، به وجود آمده است. در طرف مقابل، چارچوب نوآوری در پارک‌های علمی و فناوری نیز تبدیل به یک استراتژی کلی برای حمایت از کسب و کارهای کوچک و متوسط شده است، به گونه‌ای که فرصت رشد را برایشان فراهم می‌کند.»

مقیمی گفت: «وقتی برنامه ریزی‌های دقیق مانند آنچه در آیین‌نامه ارزیابی و حمایت از شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان مصوب شده است با حمایت‌های اصولی مانند اعتبار مالیاتی تحقیق و توسعه همراه شود، می‌تواند اتفاقات بزرگی را در کشور رقم بزند. اینطور حمایت‌ها، انگیزه‌ای برای شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان در کشور برای رشد به وجود می‌آورد و بستر توسعه را بیش از پیش فراهم می‌کند.»